

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY SA 4.0). The article and any related published material are licensed under the Creative Commons Attribution License (CC BY SA 4.0).

Igor ДВОРКІН

кандидат історичних наук,
доцент кафедри українознавства, культурології та історії науки,
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

ORCID: 0000-0001-9190-8265
Email: Igor.Dvorkin@khpі.edu.ua

ПУБЛІЧНИЙ ПРОСТІР ХАРКОВА В УМОВАХ ВІЙНИ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ: ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ІМПЕРСЬКОГО ТА РАДЯНСЬКОГО МИНУЛОГО

Анотація. У статті розглядаються зміни публічного простору Харкова у період війни за незалежність України. Аналізуються зміни, пов'язані із переосмисленням образів імперського та радянського минулого у місті. У статті висвітлені амбівалентні процеси деколонізації та появи у міському просторі «місць пам'яті» (нео)радянських та (нео)імперських образів у Харкові в перші десятиліття незалежності України. Сприйняття історичної спадщини імперського та радянського періодів історії України, а також українсько-російських відносин зазнає докорінних трансформацій під впливом російської гібридної агресії (з 2014 р.) та повномасштабного вторгнення (з 2022 р.). Метою даної статті є висвітлення та аналіз змін образу імперського та радянського минулого, що відбулися у публічному просторі Харкова у період війни за Незалежність України у 2014 р. Методологічно стаття спирається на дослідження пам'яті, постколоніальні дослідження тощо. Це є необхідним для розуміння контексту, у якому відбуваються зміни в меморіальному просторі міста. Імперське сприйняття України з боку Росії, яке багато в чому спричинило російсько-українську війну, водночас мало свої маркери у Харкові. Зміни образу Російської імперії/СРСР/Росії аналізуються у контексті імплементації українського законодавства, яке, своєю чергою, відображає еволюцію ставлення держави та суспільства до країни-агресора. У висновках зазначається, що російська агресія спричинила витіснення російських імперських та радянських маркерів із символічної карти Харкова. Цей процес, що розпочався як декомунізація, згодом трансформувався у деколонізацію/дерусифікацію та став ознакою остаточного розриву українського та російського історичних наративів.

Ключові слова: російсько-українська війна, Друга світова війна, історична пам'ять, політика пам'яті, декомунізація, деколонізація, методи дослідження, дослідження пам'яті, краєзнавство, історія та культура України.

Ihor DVORKIN

Ph.D., Associate Professor of the Department of Ukrainian Studies,
Cultural Studies and the History of Science,
National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»

KHARKIV'S PUBLIC SPACE AMIDST UKRAINE'S WAR FOR INDEPENDENCE: REEVALUATING THE IMPERIAL AND SOVIET PAST

Abstract. The article examines changes in Kharkiv's public space during Ukraine's War of Independence. The changes associated with the rethinking of the images of the imperial and Soviet past in the city are analyzed. The article highlights the ambivalent processes of decolonization and the emergence of "places of memory" of (neo)Soviet and (neo)imperial images in the urban space of Kharkiv in the first decades of Ukraine's independence. The perception of the historical heritage of the imperial and Soviet periods of Ukraine's history, as well as Ukrainian-Russian relations, is undergoing radical transformations under the influence of Russian hybrid aggression (since 2014) and full-scale invasion (since 2022). The purpose of this article is to highlight and analyze the changes in the image of the imperial and Soviet past that occurred in the public space of Kharkiv during the War of Independence of Ukraine in 2014. Methodologically, the article draws on memory research, postcolonial research, and related fields. This is necessary to understand the context in which changes to the city's memorial space are taking place. The imperial perception of Ukraine by Russia, which largely caused the Russian-Ukrainian war, also had its markers in Kharkiv. Changes in the image of the Russian Empire/USSR/Russia are analyzed in the context of the implementation of Ukrainian legislation, which in turn reflects the evolution of the attitude of the state and society towards the aggressor country. The conclusions note that Russian aggression led to the displacement of Russian imperial and Soviet markers from Kharkiv's symbolic map. This process, which began as decommunization, later transformed into

decolonization/derussification and became a sign of the final break between Ukrainian and Russian historical narratives.

Keywords: *Russo-Ukrainian war, World War II, historical memory, politics of memory, decommunization, decolonization, methodological approaches, Memory Studies, local history, history and culture of Ukraine.*

Постановка проблеми. Сприйняття історичної спадщини імперського та радянського періодів історії України, а також українсько-російських відносин істотно змінюється під впливом російської гібридної (з 2014 року) та повномасштабної (з 2022 року) агресії. Процес декомунізації та часткової дерусифікації розпочався одразу після розпаду СРСР, проте повноцінно був запущений після початку російсько-української війни у 2014 році. Так, події Революції Гідності та початок війни у 2014 році вплинули на консолідацію української більшості громадськості й науковців навколо української національної версії історії та історичної пам'яті. Повномасштабне вторгнення дало поштовх глибшому процесу – деколонізації.

Після 2014 року в українському дискурсі відбуваються процеси переосмислення українсько-російських відносин, що найбільше стосувалися саме радянського періоду історії. Зокрема, на законодавчому рівні відбулася відмова від радянської ідеології «Великої Вітчизняної війни», а заходи щодо декомунізації вплинули на публічний простір українських міст. Початок повномасштабної війни у 2022 році спричинив ще глибше переосмислення багатьох аспектів історії України, включно з визначенням ролі Росії в історичній ретроспективі.

Процес переосмислення минулого на рівні держави, громадських інституцій та академічного середовища еволюціонував у ширшу ревізію впливу Росії на Україну, а процеси дерусифікації та деколонізації набули свого активного розвитку. Цей процес знайшов відображення в українському законодавстві [1]. Реалізація законодавства спричинила значний вплив на символічний простір українських міст. Протягом війни за Незалежність України, а особливо під час повномасштабної стадії війни, відбуваються суттєві зміни. З вулиць українських міст зникають пам'ятники, присвячені «дружбі» та «братерству російського та українського народів», а також монументи Пушкіну, Катерині II та іншим російським діячам. Вулиці українських міст і сіл позбуваються назв, присвячених російським містам, регіонам, історичним подіям та постатям. Цей процес триває, і його аналіз крізь призму сучасних методологічних підходів є надзвичайно актуальним.

Аналіз наукових публікацій. Українські та західні дослідники, особливо під час російсько-української війни, часто звертаються до проблем політики пам'яті, меморіальної політики та їхньої еволюції та трансформації. Зокрема, вони прагнуть аналізувати сучасну політику пам'яті під кутом зору постколоніальних студій [19], досліджують меморіальне законодавство [17] тощо. Зміни, що відбуваються у міському просторі українських міст, також знайшли своє відображення у дослідженнях [13]. Серед тем – українсько-російські відносини у меморіальному просторі українських міст. Так, В. Сабадаш вказує

на те, що публічні місця пам'яті в українських містах слугують осередками репрезентації та відображають трансформацію російсько-українських відносин, зокрема як реакцію на геополітичні події, і у підсумку відображають здебільшого тотальну негативацію образу Росії [18, с. 128.]. Власне Харків, як місто, що знаходиться на українсько-російському прикордонні, привертає значну увагу дослідників. Так, О. Гнатюк та М. Гоманюк досліджують зміни ставлення до меморіальної політики у Харкові, що відбулися під впливом російсько-української війни. Вони приходять до висновку, що ставлення мешканців змінюється у бік підтримки націоцентричної політики пам'яті, а образ Росії та росіян трансформуються під впливом формування образу «негативного іншого». Це відбувається в умовах постійної загрози для життя з боку Росії [14, с. 253]. Окремі роботи присвячені монументальним місцям пам'яті у місті та їхньому відображенню у медіа в умовах війни [5] та ін.

Метою даної статті є висвітлення та аналіз змін образу імперського та радянського минулого, що відбулися у публічному просторі Харкова із початком війни за Незалежність України у 2014 р. Для глибшого розуміння вказаних процесів ми розглянемо імперські та радянські образи, представлені у місті у перші десятиліття незалежності України.

Методологічно стаття спирається на здобутки такого напрямку сучасних історичних досліджень, як Memory Studies. Це важливо для розуміння контексту, у якому відбуваються зміни в меморіальному просторі міст. В умовах, коли Росія активно використовує пам'ять про певні історичні події фактично як зброю проти України, важливо розуміти значення української відповіді, якою держава намагається «захистити» власні історичні наративи та позбутися інших на законодавчому рівні, що знаходить відображення також і в імплементації законів у символічному просторі українських міст. Для розуміння цих процесів важливою є концепція політики «мнемонічної безпеки» [16]. Дослідники вказують, що українська відповідь на агресію, зокрема, полягає у розриві історичних зв'язків із агресором [13, с. 149]. Вивчаючи процеси, пов'язані із зміною образу імперського та радянського минулого в українському місті, на нашу думку, важливим є погляд на українсько-російські відносини через постколоніальну оптику. Так, дослідники вбачають у сучасній російській агресії історичні корені, а саме імперський погляд на Україну, заперечення існування України та українців [15]. Тож відхід України від російського тиску пов'язаний перш за все із наративами минулого, які є ключовими для формування власної ідентичності [19, с. 702].

Основна частина. Харків – місто, яке фізично знаходиться дуже близько до Росії, історично мало тісні відносини з нею. Як прикордонне місто, Харків перебував у вирі геополітичних подій, таких як Руїна,

світові війни, розпад Російської імперії та СРСР [6 с. 52]. Із початком повномасштабної російсько-української війни місто під постійними обстрілами російської армії. На прикладі сучасного Харкова можна прослідкувати, яким чином відбуваються зміни у публічному просторі українських міст в цілому, як українське законодавство вплинуло на ці зміни, часто ініціюючи їх, а також яким чином змінювався образ імперського та радянського минулого в роки незалежності на Сході України. Так, за даними Київського міжнародного інституту соціології (KMIC), напередодні повномасштабного вторгнення на Схід України до Росії позитивно ставилися понад 50% опитуваних (негативно – 30%). Після вторгнення показники значно змінилися – негативне ставлення висловлювали 88% опитаних [4].

Процеси декомунізації міського простору Харкова розпочалися ще наприкінці 1980-х рр. Як зазначає В. Кравченко, зміни, що тоді відбувалися, були пов'язані із процесами демократизації; вони проходили під гаслами відновлення історичної справедливості, викриття злочинів комуністичного режиму [6, с. 79-80]. У 1990 р. у сквері біля виходу зі станції метро «Університет» з'явився знак на честь проголошення Декларації про державний суверенітет України. Цей знак, що існує й досі, знаходився в кількох десятках метрах від величезного пам'ятника В. Леніну на площі Свободи. Надалі центральний майдан міста у 1991 р. був перейменований на майдан Свободи (до того – Дзержинського), у 1996 р. на честь прийнятої Конституції України було перейменовано площу Радянської України. У 1990-ті було перейменовано й низку вулиць, зокрема вул. Свердлова отримала назву «Полтавський шлях» (1996 р.). Натомість один із центральних проспектів міста все ще мав назву «проспект Леніна».

Із здобуттям Україною незалежності у місті з'являються нові «місця пам'яті», які іноді несуть протилежні сенси. Серед цих «місць пам'яті» були пам'ятники, присвячені історії Другої світової війни. Наприклад, в місті було встановлено пам'ятний знак Українській повстанській армії та пам'ятник радянському маршалу Г. Жукову. В той же час здобуття Україною незалежності зробило можливим вшанування жертв нацистського та комуністичного тоталітарних режимів. У місті з'являються місця пам'яті, присвячені жертвам Голокосту та польським офіцерам – жертвам НКВС.

Пізніше, у 2000-х – на початку 2010-х рр., у міському просторі зберігаються ностальгічні радянські образи, центральним з яких був пам'ятник В. Леніну на пл. Свободи. В. Кравченко також вказує на появу в цей час, на додачу до радянської ностальгічних, нових імперських образів. Так, під час святкування 350-ї річниці Харкова у 2004 р. біля будівлі Харківської обласної державної адміністрації було встановлено пам'ятник першому імперському наміснику Слобожанщини Є. Щербініну. Неподалік психіатричної лікарні було встановлено пам'ятник Олександрі Невському [6, с. 83]. Можна привести і

більш банальні приклади: супермаркет електроніки МКС «Москва», що працював тоді на Московському проспекті біля метро «Московський проспект». З 2007 до 2014 р. у Харкові були популярними дитячі майданчики, стилізовані під московський Кремль. Їх закуповували у російського виробника і встановлювали у саду Шевченка, парку ім. Горького (сьогодні – Центральний парк) та інших містах [12]. Такі образи, очевидно, сприяли зросійщенню культурного простору міста.

Водночас від певних образів радянського минулого місто позбувалося: напередодні Чемпіонату з футболу Євро 2012 р. було демонтовано пам'ятник на честь проголошення радянської влади в Україні на Майдані Конституції. Згодом на цьому місці після реконструкції було встановлено пам'ятник «Україна, що летить». Ще один радянський образ – Алея героїв-комсомольців у сквері Перемоги зник з символічного простору міста у 2013 р.

Після початку російсько-української війни у 2014 р., відповідно до законодавства, відбуваються доволі масові та планомірні перейменування назв, пов'язаних із комуністичним минулим міста і країни. Російська гібридна агресія сприяла погіршенню ставлення держави, суспільства, науковців до ролі СРСР та комуністичного режиму в історії України. Якщо до цього моменту в українському дискурсі конкурували пост(радянський)/проросійський та український національний/проєвропейський наративи, то після подій Євромайдану перший зазнав краху.

З початком російської агресії у 2014 році ставлення до комуністичного режиму сформульовано та реалізовано відповідно до Закону України «Про заборону комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». Будь-яка пропаганда комуністичного режиму, а саме: зображення, пам'ятники, пам'ятні знаки, написи, присвячені особам, які займали керівні посади в комуністичній партії, пов'язані з діяльністю комуністичної партії, встановленням радянської влади, об'єкти топоніміки тощо [2]. Символічно, що пам'ятник Леніну на площі Свободи було знесено ще до прийняття цього закону. Деякі пам'ятки були видозмінені зовні та змістовно завдяки діяльності громадських активістів, як-от пам'ятник борцям Жовтневої революції, який був встановлений у 1957 р. на Університетській гірці. Вочевидь, він підлягав демонтажу згідно із законодавством. Натомість, у травні 2015 р. активісти «Громадянської варті» Харкова пофарбували прапор в кольори українського прапора, також була встановлена табличка із новою назвою «Пам'ятник героям, які поклали голову за незалежність та свободу України» [7]. Згодом назва була закріплена як офіційна.

За рік дії декомунізаційного законодавства було перейменовано чотири райони, п'ять станцій метро, парк і 52 вулиці у місті: станція метро «Маршала Жукова» стала «Палацом спорту», «Площу Повстання» перейменовано на «Захисників України», «Ра-

дянської армії» — на «Армійську») [8]. Натомість зміни, ініційовані декомунізацією, майже не стосувалися назв та «місць пам'яті», пов'язаних із Другою світовою війною.

Початок повномасштабної війни у 2022 році викликав ще глибше переосмислення багатьох аспектів історії України, у тому числі українсько-російських відносин упродовж століть. 2022 рік дав поштовх глибшому, ніж декомунізація, процесу – деколонізації. Згадані пам'ятники Г. Жукову, Є. Щербиніну, Олександрову Невському а також пам'ятники О. Пушкіну, М. Ломоносову було прибрано з постаментів. Частково цей процес йшов «знизу». Наприклад, пам'ятник Жукову був знесений активістами ще до офіційного запровадження законодавства щодо деколонізації [9]. Також міська влада розпочала перейменування топонімів, пов'язаних із країною-агресором, у травні 2022 р. Було перейменовано Московський проспект та Московський район, а також Білгородське шосе та Білгородський узвіз [10].

Протягом року відбувається ще глибше та концептуальне переосмислення образу Росії на рівні держави, що знайшло відображення у Законі «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімів», прийнятому в березні 2023 р., що засудив російську імперську політику та заборонив її пропаганду в Україні [3].

Процеси деколонізації/дерусифікації, запущені або радше прискорені цим законом у Харкові, виявилися достатньо глибокими, адже присутність російських імперських/радянських маркерів була достатньо глибокою. Перейменування супроводжувалися жвавими обговореннями. Усього було перейменовано більше 500 топонімів (міська рада перейменувала 510, а військова адміністрація – 48 назв) [11]. Окрім офіційних перейменувань з символічного простору міста зникають мурали (графіті), що несли в собі імперські чи радянські посили. Перейменування стосувалося як вулиць, пов'язаних із імперською спадщиною (Пушкінська, Лермонтівська), образами дружиби «братських народів» (вул. Дружиби народів), так і з назвами, присвяченими подіям та постатям часів Другої світової війни (Героїв Сталінграда, маршала Рибалка, Івана Танкопія). На відміну від деяких інших міст України, на своїх постаментах залишаються чи не всі монументи радянського часу, присвячені Другій світовій війні. Втім, вони зазнають візуальних змін. Замість заборонених радянських символів часто з'являється українська національна символіка, як-от комплекс навколо пам'ятника воїну-визволителю на вулиці 23 серпня.

Висновки. Отже, прослідкувавши еволюцію зміни імперських та радянських образів у публічному просторі Харкова, ми бачимо, що декомунізація була розпочата у місті після здобуття Україною незалежності. Водночас, окрім позбавлення від радянської спадщини, протягом перших десятиліть незалежності спостерігалися протилежні процеси. У міському просторі з'являлися (нео)радянські та (нео)імперські

образи. На нашу думку, це пов'язано із загальною амбівалентністю на рівні держави, а саме: співіснуванням разом із національним наративом, пост(радянського). Останній втратив свої позиції в Україні після початку російсько-української війни у 2014 р. Крім того, місто, яке знаходиться на українсько-російському прикордонні, мало тісні відносини із сусідньою країною. Тож у міському просторі з'являлися образи, пов'язані із імперським та радянським минулим.

Із початком Війни за Незалежність у 2014 р. із публічного простору міста зникають образи, пов'язані із радянською спадщиною. Це відбувається як «знизу», так і за ініціативи держави (після прийняття декомунізаційного законодавства у 2015 р.). «Прощання» із російськими образами вийшли за межі декомунізації та поглибилися із початком повномасштабного російського вторгнення. Зміни цього періоду стосувалися імперської та, ширше – російської присутності у міському просторі. В умовах постійних російських обстрілів та необхідності імплементації деколонізаційного законодавства, місто поступово позбулося місць пам'яті, пов'язаних із країною-агресором, та її культурою. Внаслідок бруталного російського вторгнення спільні російсько-українські історичні образи залишилися в минулому.

1. Дворкін І. В. Образ імперського та радянського минулого в українському законодавстві (2014 – 2025 рр.). *Вісник гуманітарних наук*. 2025. Вип. 14. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18066321>
2. Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». 2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19/ed20150409#Text>
3. Закон України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімів». 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20/ed20230321#Text>
4. Київський міжнародний інститут соціології. Ставлення українців до росіян. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1446>
5. Кісельова Ю. Монументальні місця пам'яті в умовах війни: практики медійної репрезентації. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія»*. 2022. Вип. 62. С. 86–112. URL: <https://periodicals.karazin.ua/history/article/download/21504/20034/>
6. Кравченко В. Україна, імперія, Росія. Вибрані статті з модерної історії та історіографії. Київ, 2011. 542 с.
7. Пам'ятник борцям за незалежність України в Харкові. URL: <https://zabytki.in.ua/uk/2118/pam-yatnik-bortsyam-z-nezalezhnist-ukrayini-v-kharkovi>
8. У Харкові декомунізували п'ять станцій метро і півсотні вулиць. URL: <https://ua.korrespondent.net/city/kharkov/3684227-ukharkovi-dekomunizuvai-piat-stantsii-metro-i-pivsothni-vulyts>

9. У Харкові демонтували пам'ятник Жукову URL: <https://suspilne.media/kharkiv/229580-u-harkovi-demontuvali-pamiatnik-zukovu/>
10. У Харкові перейменовували три вулиці й район URL: <https://www.city.kharkov.ua/uk/news/u-kharkovi-pereymenuvali-tri-vulitsi-y-rayon-50722.html>
11. Харків після перейменувань: підсумки деколонізації та суспільний резонанс. URL: <https://gwaramedia.com/kharkiv-pislia-pereymenuvan-pidsumky-dekolonizatsii-ta-suspilnyy-rezonans/>
12. Харківські активісти "українізували" дитячий майданчик-Кремль. URL: https://24tv.ua/kharkiv/harkivski_aktivisti_ukrayinizuvali_dityachiy_maydanchikkremli_n463031
13. Betlii O. The Identity Politics of Heritage: Decommunization, Decolonization, and Derussification of Kyiv Monuments after Russia's Full-Scale Invasion of Ukraine. *Journal of Applied History*. 2022. No. 4. Pp. 149–169. URL: <https://doi.org/10.1163/25895893-bja10031>
14. Gnatiuk O., Homanyuk M. From geopolitical fault-line to frontline city: changing attitudes to memory politics in Kharkiv under the Russo-Ukrainian war. *Hungarian Geographical Bulletin*. 2023. Vol. 72. Iss. 3. Pp. 1–18. URL: <https://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/20960>
15. Kuzio T. Imperial nationalism as the driver behind Russia's invasion of Ukraine. *Nations and Nationalism*. 2022. Vol. 29. P. 30–38. URL: <https://doi.org/10.1111/nana.12875>
16. Mälksoo M. 'Memory must be defended': Beyond the politics of mnemonical security. *Memory Studies*. 2015. Vol. 46. Iss. 3. Pp. 221–237. URL: <https://doi.org/10.1177/0967010614552549>
17. Pakhomenko S., Hedo A. Politics of Memory in Latvia and Ukraine: Official Narratives and the Challenges of Counter-Memory. *Studia Politica. Romanian Political Science Review*. 2020. Vol. 20. Iss. 4. Pp. 525–548. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/38454>
18. Sabadash V. Ukrainian–Russian Relations in the Memory Spaces of Ukrainian Cities (1991–2024). *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series History*. 2025. 68. Pp. 126–141. URL: <https://doi.org/10.26565/2220-7929-2025-68-08>
19. Törnquist-Plewa Barbara and Yurchuk Yuliya. Memory politics in contemporary Ukraine: Reflections from the postcolonial perspective. *Memory Studies*. Volume 12. Issue 6. December 2019. Pp. 699–720. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/1750698017727806>

References

1. Dvorkin I.V. (2025). *Obraz impers'koho ta radians'koho mynuloho v ukrains'komu zakonodavstvi (2014 – 2025 rr.)* [The image of the imperial and Soviet past in Ukrainian legislation (2014 – 2025)]. *Visnyk humanitarnykh nauk*. Vyp. 14. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18066321> (in Ukrainian).
2. Zakon Ukrainy (2015). *Zakon Ukrainy «Pro zasudzhennia komunistychnoho ta natsional-sotsialistychnoho (natsysts'koho) totalitarnykh rezhyviv v Ukraini ta zaboronu propahandy ikhn'oi*

- symvoliky»* [Law of Ukraine “On the condemnation of the communist and national socialist (Nazi) totalitarian regimes in Ukraine and the prohibition of propaganda of their symbols”]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19/ed20150409#Text> (in Ukrainian).
3. Zakon Ukrainy (2023). *Zakon Ukrainy «Pro zasudzhennia ta zaboronu propahandy rosijs'koi impers'koi polityky v Ukraini i dekolonizatsiiu toponimii* [Law of Ukraine “On the condemnation and prohibition of propaganda of Russian imperial policy in Ukraine and the decolonization of toponymy”]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20/ed20230321#Text> (in Ukrainian).
4. *Kyivs'kyj mizhnarodnyj instytut sotsiologii. Stavlennia ukraintsiv do rosiian* [Kyiv International Institute of Sociology. Ukrainians' attitude towards Russians]. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1446> (in Ukrainian).
5. Kiselyova Yu. (2022). *Monumental'ni mistsia pam'iaty v umovakh vijny: praktyky medijnoi reprezentatsii* [Monumental Sites of Memory in Wartime: Practices of Media Representation]. *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu imeni V. N. Karazina*. Vyp. 62. Pp. 86–112. URL: <https://periodicals.karazin.ua/history/article/download/21504/20034/> (in Ukrainian).
6. Kravchenko V. (2011). *Ukraina, imperiia, Rosiia. Vybrani staty z modernoi istorii ta istoriohrafii* [Ukraine, Empire, Russia. Selected articles on modern history and historiography]. Kyiv. 542 p. (in Ukrainian).
7. *Pam'iatnyk bortsiam za nezalezhnist' Ukrainy v Kharkovi* [Monument to the fighters for the independence of Ukraine in Kharkiv]. URL: <https://zabytki.in.ua/uk/2118/pam-yatnik-bortsyam-za-nezalezhnist-ukrayini-v-kharkovi> (in Ukrainian).
8. *U Kharkovi dekomunizували p'iat' stantsij metro i pivsotni vulyts'* [Five metro stations and fifty streets were decommunized in Kharkiv]. URL: <https://ua.korrespondent.net/city/kharkov/3684227-u-kharkovi-dekomunizували-piat-stantsii-metro-i-pivsotni-vulyts> (in Ukrainian).
9. *U Kharkovi demontували pamiatnyk Zhukovu* [The monument to Zhukov was dismantled in Kharkiv]. URL: <https://suspilne.media/kharkiv/229580-u-harkovi-demontували-pamiatnik-zukovu/> (in Ukrainian).
10. *U Kharkovi pereimenuvally try vulytsi i raion* [Three streets and a district were renamed in Kharkiv]. URL: <https://www.city.kharkov.ua/uk/news/u-kharkovi-pereymenuvali-tri-vulitsi-y-rayon-50722.html> (in Ukrainian).
11. *Kharkiv pislia perejmenuvan': pidsumky dekolonizatsii ta suspil'nyj rezonans* [Kharkiv after renamings: results of decolonization and public resonance]. URL: <https://gwaramedia.com/kharkiv-pislia-pereymenuvan-pidsumky-dekolonizatsii-ta-suspilnyy-rezonans/> (in Ukrainian).
12. *Kharkivs'ki aktyvisty «ukrainizували» dytiachyj maj-danchyk-Kremli* [Kharkiv activists «ukrainianized» the playground-Kremlin]. URL: https://24tv.ua/kharkiv/harkivski_aktivisti_ukrayinizuvali_dityachiy_maydanchikkremli_n463031 (in Ukrainian).
13. Betlii O. (2022). The Identity Politics of Heritage: Decommunization, Decolonization, and Derussifica-

- tion of Kyiv Monuments after Russia's Full-Scale Invasion of Ukraine. *Journal of Applied History*. No. 4. Pp. 149–169. URL: <https://doi.org/10.1163/25895893-bja10031>
14. Gnatiuk O., Homanyuk M. (2023). From geopolitical fault-line to frontline city: changing attitudes to memory politics in Kharkiv under the Russo-Ukrainian war. *Hungarian Geographical Bulletin*. Vol. 72. Iss. 3. Pp. 1–18. URL: <https://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/20960>
15. Kuzio T. (2022). Imperial nationalism as the driver behind Russia's invasion of Ukraine. *Nations and Nationalism*. Vol. 29. Pp. 30–38. URL: <https://doi.org/10.1111/nana.12875>
16. Mälksoo M. (2015). 'Memory must be defended': Beyond the politics of mnemonical security. *Memory Studies*. Vol. 46. Iss. 3. Pp. 221–237. URL: <https://doi.org/10.1177/0967010614552549>
17. Pakhomenko S., Hedo A. (2020). Politics of Memory in Latvia and Ukraine: Official Narratives and the Challenges of Counter-Memory. *Studia Politica. Romanian Political Science Review*. Vol. 20. Iss. 4. Pp. 525–548. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/38454>
18. Sabadash V. (2025). Ukrainian–Russian Relations in the Memory Spaces of Ukrainian Cities (1991–2024). *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series History*. Iss. 68. Pp. 126–141. URL: <https://doi.org/10.26565/2220-7929-2025-68-08>
19. Törnquist-Plewa B., Yurchuk Y. (2019). Memory politics in contemporary Ukraine: Reflections from the postcolonial perspective. *Memory Studies*. Vol. 12. Iss. 6. Pp. 699–720. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/1750698017727806>

Отримано редакцією журналу/ Received: 26.04.26

Прорецензовано / Revised: 12.05.26

Схвалено до друку / Accepted: 17.05.26